

УДК [338.43:658.114.5]:338.439.6(477)

JEL D-60, Q-18

Інклюзивний розвиток агрохолдингів в системі продовольчої безпеки України

Павлов О.І.^{ID}, Дідух С.М.^{ID}, Барвіненко В.Д.^{ID}

Одеська національна академія харчових технологій

 Павлов О.І. E-mail: pavlovodessaep@gmail.com

Павлов О.І., Дідух С.М., Барвіненко В.Д. Інклюзивний розвиток агрохолдингів в системі продовольчої безпеки України. Економіка та управління АПК. 2020. № 2. С. 64–72.

Pavlov O.I., Diduh S.M., Barvinenko V.D. Inkluzyvnyj rozvytok agroholdyngiv v systemi prodovol'choi' bezpeky Ukrainy. Ekonomika ta upravlinnja APK. 2020. No 2. PP. 64–72.

Рукопис отримано: 24.10.2020 р.

Прийнято: 11.11.2020 р.

Затверджено до друку: 24.11.2020 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2020-159-2-64-72

Метою статті є визначення ролі та місця вітчизняних агрохолдингів в системі продовольчої безпеки країни як ключового її суб'єкта, розкриття потенціалу інклюзивного розвитку цих інтегрованих формувань в умовах децентралізації влади та управління. Для її досягнення було використано системний та синергетичний підходи, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Основні наукові положення, висновки та рекомендації проведеного дослідження ґрунтуються на наукових здобутках зарубіжних та вітчизняних економістів, статистичних даних, матеріалах із мережі Інтернет, авторських спостереженнях за соціально-економічними процесами, що відбуваються в агропродовольчій галузі.

У дослідженні визначено понятійний конструкт «система продовольчої безпеки», що дало можливість комплексно оцінити внесок агрохолдингів у забезпечення продовольчої безпеки України.

Подано розширену характеристику суб'єктів продовольчої безпеки, рівні, виміри та параметри продовольчої безпеки.

Позиціонування агрохолдингів у системі продовольчої безпеки як основних виробників та постачальників харчової продукції супроводжується критичним аналізом їх практики господарювання, яка має негативні наслідки для подальшого розвитку агропродовольчої галузі.

Для залучення агрохолдингів не тільки до виконання ними традиційної соціально-економічної функції щодо забезпечення продовольчої безпеки, обґрунтовано положення відносно їх активної участі у формуванні соціально-просторового середовища інклюзивного добробуту. Для виконання такої місії агрохолдинги мають у своєму розпорядженні достатній потенціал, який доцільно використати на інклюзивних засадах. Цьому сприяє поширення в корпоративному середовищі принципів соціальної відповідальності та соціального партнерства.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що вони можуть бути використані суб'єктами господарювання для досягнення цілей інклюзивного розвитку. Визначені у статті напрями щодо використання потенціалу інклюзивного розвитку агрохолдингів та способи їх впровадження в соціальну практику є основою для подальших досліджень із цієї проблематики.

Ключові слова: агропродовольча продукція, агрохолдинги, децентралізація влади та управління, об'єднані територіальні громади, інклюзивний розвиток, потенціал інклюзивного розвитку агрохолдингів, система продовольчої безпеки, соціальна відповідальність агрохолдингів, суб'єкти продовольчої безпеки.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Комплексний підхід щодо досліджуваної проблеми обумовлений вагомністю те-

оретичної та практичної актуальності інклюзивного розвитку у контексті еволюції агрохолдингів як ключових суб'єктів продовольчої безпеки.

Запропонований науковий підхід до розгляду зазначеної проблеми потребує виділення в ній центральної ланки, фокусування дослідницької уваги на якій дає змогу встановити взаємозалежні зв'язки в системі продовольчої безпеки. На наш погляд, такою ланкою є агрохолдинги, що обумовлено їх функціональністю, місцем у структурі агропродовольчого сектору та роллю у розв'язанні продовольчої проблеми. Ці великі інтегровані структури сформувалися в процесі ринкових перетворень у сфері сільськогосподарського виробництва, промислової переробки сировини та збуту агропродовольчої продукції.

В межах цього ланцюга, що об'єднує 40 галузей харчової промисловості за активної участі агрохолдингів, формується понад 20 % валового внутрішнього продукту, зайнято 4 млн сільського населення. Визначальну роль в зазначеному ланцюгу відіграє сільське господарство, що постачає сировину харчовій промисловості, питома вага якої в структурі виробництва споживчих товарів становить 52,8 %, а у загальному обсязі промислової продукції – 16,3 % [1].

Агрохолдинги, виробляючи майже чверть валової сільськогосподарської продукції країни та контролюючи близько 18 % сільськогосподарських угідь, водночас активно впроваджують в аграрному секторі сучасні технології та інновації, орієнтуючись на продуктивність виробництва та вимоги ринку [2].

Попри скорочення за останні роки сукупного земельного банку, який обробляється агрохолдингами, до 5,62 млн га, вони залишаються, як і раніше, найбільш продуктивним сегментом українських сільськогосподарських виробників, демонструючи найвищі рівні середньої врожайності поміж інших категорій виробників, як-от інші сільськогосподарські підприємства та домогосподарства населення. Це стосується передусім основних олійних культур, кукурудзи, пшениці, ячменю [3]. При цьому перевага надається оптимізації над зростанням, а також сільськогосподарським культурам з найвищим рівнем середньої рентабельності (високомаржинальні культури), що відповідає цільовим установкам бізнесу як такого.

Інклюзивний розвиток агрохолдингів розкриває їх нові горизонти та можливості в системі продовольчої безпеки України. Вони є інтегрованими об'єднаннями, які виробляють та поставляють на внутрішні й зовнішні ринки значні обсяги харчової продукції. А інклюзивність агрохолдингів виступає, по-перше, важливим чинником досягнення соціально значущої цілі, а саме забезпечення продовольчої безпеки

країни, по-друге, сприяє економічному зростанню та гармонізації суспільних відносин.

Такий органічний зв'язок між інклюзивним розвитком агрохолдингів та продовольчою безпекою знайшов відображення у її законодавчому визначенні як «захищеності життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності» [4].

Таке трактування продовольчої безпеки відповідає її визначенню, що міститься у Римській Декларації про всесвітню продовольчу безпеку як стан економіки держави, за якого населенню країни в цілому та кожному громадянину гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування, питної води та інших харчових продуктів у якості, асортименті та обсягах, які необхідні та достатні для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення [5].

В цьому сенсі продовольча безпека у науковому дискурсі постає як стратегічний пріоритет аграрної політики та основа національної безпеки держави [3], складова глобальної безпеки [6–8], що потребує формування відповідної національної системи безпеки [9]. Не залишились поза увагою дослідників і питання сталого розвитку харчової промисловості як основи продовольчої безпеки [10], ролі агрохолдингів у її забезпеченні [11–13], в розвитку громад [14] та сільських територій [15], у підвищенні соціальної відповідальності агрохолдингів за результати своєї діяльності [16–19].

Отже, проведений аналіз літературних джерел з досліджуваної теми свідчить про те, що вона поки що не стала предметом спеціальної наукової уваги економічної спільноти. В цьому сенсі винятком є публікація О.В. Коваленко, в якій розкрито значення інклюзивних інновацій щодо демонополізації продовольчої галузі України [20]. З огляду на це, визначено мету дослідження та сформульовано його завдання.

Мета дослідження. На основі визначення ролі та місця агрохолдингів в системі продовольчої безпеки України – розкрити потенціал інклюзивного розвитку цих вертикально-інтегрованих формувань в умовах децентралізації влади та управління. З метою досягнення мети дослідження сформульовано наступні завдання: визначити сутність та структуру системи продовольчої безпеки; виявити проблеми розвитку агрохолдингів у контексті концепцій продовольчої безпеки та інклюзивного розвитку агропродовольчої галузі; з'ясувати інклюзивний потенціал розвитку агрохолдингів.

Матеріал і методи дослідження. В процесі реалізації мети та завдань дослідження використано наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у фундаментальних і періодичних зарубіжних та вітчизняних фахових виданнях, законодавчі й нормативно-правові акти України, статистичні дані, інформація з мережі Інтернет.

Методологічну базу дослідження склали системний та синергетичний підходи, методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, SWOD-аналізу, порівняння, статистичні і соціологічні методи.

Результати дослідження та обговорення. Враховуючи тему дослідження, його цільову спрямованість, цілком доречно розпочати виклад результатів з визначення понятійного конструкту «система продовольчої безпеки». Її об'єктно-суб'єктна сутність, рівні, виміри та критерії параметричних характеристик представлено в таблиці 1.

Основу структурної будови продовольчої безпеки, її об'єкт складають споживачі, оскільки саме для задоволення їх потреб здійснюють свою діяльність суб'єкти господарювання, які в результаті цього отримують прибуток. Обсяг прибутку визначається не тільки ефективним використанням чинників виробництва, а й лояльним ставленням споживачів до харчової продукції, що представлена на ринку, та рівнем споживацької платоспроможності.

Серед суб'єктів продовольчої безпеки доцільно розрізняти товаровиробників, що представлені різними суб'єктами господарювання; органи державної влади загальної та спеціальної компетенції, органи місцевого самоврядування, призначенням яких є гарантування безпечності харчової продукції та її доступності

для різних категорій споживачів, підтримка вітчизняних виробників, нормативно-правове регулювання їх діяльності; громадські організації та окремі особи, які здійснюють певні контрольні функції як інститути народовладдя.

Належність суб'єктів безпеки до тих чи інших її рівнів є похідною від їх причетності до певного соціального простору, наявного фінансово-економічного потенціалу та рівня конкурентоспроможності.

Виміри безпеки визначаються відповідною доступністю харчової продукції для споживача. Параметричні характеристики безпеки подано за їх основними критеріями.

Позиціонує агрохолдинги в системі продовольчої безпеки як основних виробників та постачальників харчової продукції, доречно проаналізувати суспільні наслідки їх господарювання. Передусім йдеться про наявність реальних загроз продовольчій безпеці, які впливають з господарської практики агрохолдингів. Одна з них полягає у неефективному використанні арендованих ними сільськогосподарських земель, що проявляється у перевищенні діючих норм розораності цих земель, значному відсотку еродованих та забруднених радіонуклідами угідь, низькому вмісту поживних речовин у ґрунтах. Спостерігаються суттєві диспропорції у структурі посівних площ на користь технічних і зернових культур за рахунок зменшення частки посівів кормових культур.

Диспропорції в галузевій та продуктивній структурах сільського господарства спричинені надмірною концентрацією землекористування і монокультуризацією рослинницької галузі. За інформацією Асоціації – Український клуб аграрного бізнесу за 2005–2015 рр. виробництво кукурудзи на зерно у цілому по держа-

Таблиця 1 – Продовольча безпека як система*

Об'єкт безпеки	Суб'єкти безпеки	Рівні безпеки	Виміри безпеки	Критерії параметричних характеристик безпеки
Споживачі: – населення за його просторовими та соціально-демографічними ознаками – окрема особа	Суб'єкти господарювання: – агрохолдинги та інші великі компанії; – малі та середні підприємства; – фермерські та селянські господарства; – органи державної влади; – органи місцевого самоврядування; – громади; – громадські організації; – окрема особа.	Світовий Національний Регіональний Районний Громадівський Індивідуальний	Фізичний Економічний Медико-біологічний	Кількісні Якісні Санітарно-епідеміологічні Цінові

Джерело: авторська розробка.

ві збільшилося на 43 % і склало майже 30 % загального виробництва продукції рослинництва, сої на 30 %, соняшнику – 19 %. Водночас, 80 % виробленої продукції без переробки йшло на експорт [21, с. 34].

Вихід із цієї ситуації деякі автори небезпідставно вбачають у посиленні державного контролю за дотриманням агрохолдинговими формуваннями екологічнобезпечного використання земельних ресурсів [22, с. 247]. Проте наразі реалізувати таку пропозицію, за умови відсутності профільного центрального органу виконавчої влади, доволі важко.

Інша загроза продовольчій безпеці зумовлена тим, що виробництво продукції тваринного походження є головним видом діяльності лише для 15 % агрохолдингів, які переважно соціалізуються на виробництві молокопродуктів на експорт, молока, молоко- і м'ясопродуктів для потреб внутрішнього ринку [18, с.12].

Потребує невідкладного розв'язання проблема, пов'язана з незупинним нарощуванням частки експорту сільськогосподарської сировини в сукупному обсязі світового експорту продовольчих товарів та загальному вітчизняному експорті, оскільки збереження такої тенденції обертається втратою доданої вартості, подальшою деіндустріалізацією та відтоком кваліфікованого персоналу.

Негативні наслідки не тільки для продовольчої, а й національної безпеки має практика формування капіталу агрохолдингів не в Україні, а за місцем реєстрації цих компаній, переважно на Кіпрі та у Нідерландах – країнах з режимом оподаткування, подібним офшорним зонам. В результаті агрохолдинги оптимізують свої видатки, виводять дивіденди та покращують інвестиційний клімат, а держава позбавляється надходження податків до бюджету.

Наведений перелік фінансово-економічних проблем розвитку агрохолдингів засвідчує наявності прихованих резервів інклюзивного розвитку цих компаній.

В цьому сенсі вдалим видається визначення агрохолдингу як сукупності «акцій (капіталів) материнської й контрольованих нею дочірніх компаній, об'єднаних в єдину організаційну структуру з відповідними цілями та місіями, економічна діяльність яких орієнтована на отримання прибутку і ренти, шляхом використання великих земельних площ для виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації сільськогосподарської чи виробленої з неї продукції, а людські, природні й матеріальні (економічні, технологічні, ресурсні тощо) фактори розвитку знаходяться у тісному взаємозв'язку із соціальними» [23, с. 181].

Креативність наведеного визначення агрохолдингів полягає у виявленні взаємозв'язку між природою цього соціально-економічного феномену та основоположними принципами інклюзивності.

Наразі під інклюзивністю розуміють не тільки відповідний розвиток власне агрохолдингів як великих формувань корпоративного типу, а й синергетичний ефект перетворень, що пов'язані з різними напрямками їх діяльності, які мають позитивні результати для формування інклюзивного добробуту населення, включаючи доступність харчової продукції для широких верств українського суспільства.

У таблиці 2 запропоноване авторське бачення передумов реалізації потенціалу інклюзивного розвитку агрохолдингів.

Серед представлених в таблиці 2 інклюзивних напрямів використання потенціалу агрохолдингів є такі, що заслуговують першочергової уваги. Один з них стосується подальшої трансформації земельних відносин на засадах інклюзивності, значення якого важко переоцінити в умовах перетворення сільськогосподарських земель на предмет купівлі–продажу. Український уряд у зв'язку з цим прогнозує отримати протягом наступних десяти років 85 млрд дол. США додаткового ВВП та очікує зростання середньої вартості землі за 1 га в п'ять разів [24]. Слід зазначити, що поки власниками 30,5 млн га землі (70 % всіх сільськогосподарських угідь) є близько 7 млн українських громадян [25], для яких вона, в умовах дії з 2001 року мораторію на продаж цієї категорії земель, перетворилася на неліквідний актив. Дотепер значна частина сільськогосподарських земель перебуває в оренді великих агрохолдингових компаній, земельний банк яких перевищує 500 тис. га. Водночас, 57 % сільськогосподарських виробників обробляють до 100 га землі. Тому неважко здогадатися, хто стане основним володарем сільськогосподарських земель. Інша справа – скільки буде коштувати 1 га землі. Ціна цього питання – подальша доля селянства та вітчизняного села.

Із економічного напрямку інклюзивного розвитку значної уваги потребує проблема подолання величезного розриву в рівні капіталізації агрохолдингів та інших підприємств агропродовольчої галузі: серед 50115 суб'єктів господарювання України, що володіють капіталом на рівні 360 млрд дол. США, лише на 14 зазначених вище (0,02 % загальної чисельності) припадає 1 % капіталу галузі. Тобто, агрохолдинги у 200 разів краще капіталізовані, ніж інші сільськогосподарські підприємства і використовують цю перевагу повною

Таблиця 2 – Потенціал інклюзивного розвитку агрохолдингів

Інклюзивний напрям використання потенціалу агрохолдингів	Зміст напрямку	Спосіб впровадження напрямку в соціальну практику
Землеволодіння та землекористування	Вільне розпорядження власністю на землю Отримання власниками земельних ділянок економічної вигоди від їх продажу	Державний контроль за прозорістю функціонування ринку земель
Галузевий	Подолання внутрішньогалузевих диспропорцій у розвитку рослинництва та тваринництва Відхід від монокультуризації рослинницької галузі Вирівнювання прибуткових позицій у ланцюгу «виращування сировини–переробка–збут»	Деконцентрація виробництва Демоніполізація галузевого ринку Державне регулювання розвитку галузі та агропродовольчого ринку
Інноваційно-технологічний	Заміна фізично та морально застарілих засобів виробництва Інтелектуалізація праці персоналу Впровадження інклюзивних технологій	Розвиток «Індустрії 4,0» Залучення інвестицій Надання державної підтримки малим та середнім підприємствам Використання мультиплікаційного ефекту від впровадження технологічних інновацій агрохолдингів
Економічний	Створення додаткових робочих місць Подолання сировинної спрямованості експортних операцій агрохолдингів Збільшення доданої вартості від експортованої агропродовольчої продукції	Захист внутрішнього ринку Надання пільг у оподаткування невеликим підприємствам Застосування антимонопольних заходів
Соціальний	Повна зайнятість економічно активного сільського населення Покращення соціальної інфраструктури села Подолання бідності Зменшення експлуатації людської праці	Соціальна відповідальність агрохолдингів за результати власної діяльності Соціальне партнерство бізнесу та влади
Політичний	Участь агрохолдингів у здійсненні народовладдя Співучасть великих агропродовольчих компаній у реалізації самоврядних функцій об'єднаних територіальних громад	Дотримання принципу узгодження інтересів агрохолдингів та об'єднаних територіальних громад

Джерело: авторська розробка.

мірою: на розвиток виробництва, оновлення технологій, нарощення власних потужностей тощо. Натомість середні та дрібні товаровиробники наражаються на постійні проблеми недофінансування, накопичення кредиторської заборгованості та сплачують надзвичайно високу ціну за позичені ресурси [13, с. 58]. На наш погляд, децентралізація влади (не тільки політичної, а й економічної) створює передумови для більш активного інвестування дрібних виробників сільськогосподарської продукції.

Перспективи соціального напрямку використання інклюзивного потенціалу агрохолдингів перебувають у площині їх соціальної відповідальності – юридичної та філантропічної (добровільної). Згідно з поглядами А. Керолла, корпоративна соціальна відповідальність здійснюється за трьома напрямками: 1) агробізнес здійснює виробничу діяльність для задоволення потреб населення та одержан-

ня прибутку, керуючись при цьому виключно законодавчими актами зобов'язань перед державою і суспільством у вигляді сплати податків, охорони здоров'я і безпеки праці тощо; 2) агробізнес провадить виважений менеджмент ризиків, який базується на правових нормах й етично-моральних засадах, що зменшує або усуває повністю негативний вплив бізнесу на суспільство, шляхом охорони навколишнього середовища та виробництва безпечної і якісної продукції; 3) агробізнес збільшує позитивний вплив на суспільство шляхом забезпечення інноваційно-інвестиційного партнерства з регіонами, яке спрямовується, насамперед, на соціальний та екологічний добробут сільської громади [17, с. 43].

За даними Ю. Карпишина та Л. Сус, агрохолдинги витрачають на соціальні програми в межах 2–6 дол. США на 1 га земель, які знаходяться в користуванні. Крім того, низка агрохолдингів також створює резервні фонди, щоб

реагувати на термінові/форс-мажорні соціальні та екологічні заходи [19, с. 165].

Вирішення таких соціально значущих питань як надмірна експлуатація найманих працівників сільськогосподарської галузі, подолання бідності населення можливе за рахунок участі агрохолдингів у здійсненні політики й управління на рівні об'єднаних територіальних громад та нових районів з використанням наявних ресурсів і застосуванням важелів економічної влади великих компаній.

Отже соціально-економічні функції агрохолдингів не обмежуються забезпеченням продовольчої безпеки. В недалекому майбутньому за участі держави вони здатні перетворитися на драйвери інклюзивного розвитку.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило авторську гіпотезу щодо ключової ролі вітчизняних агрохолдингів у забезпеченні продовольчої безпеки країни, яка визначається їх значним виробничо-технологічним, економічним та соціальним потенціалом.

Водночас, виконання агрохолдингами суспільно значущих функцій щодо задоволення потреб населення в продуктах харчування, наповнення дохідної частини державного бюджету за рахунок експорту продукції рослинництва та тваринництва супроводжується проявом негативних явищ, які впливають з практики їх господарювання. Використовуючи у своїй господарській діяльності великий земельний банк, формуючи власний капітал в зарубіжних країнах зі сприятливими умовами оподаткування, розміщуючи свої акції на міжнародних фондових біржах з високим рівнем їх котирування, власники та акціонери великих агропродовольчих компаній концентрують свою увагу на видах діяльності, які приносять «швидкі гроші». Внаслідок цього відбуваються процеси, пов'язані з монокультуризацією рослинництва, занепадом тваринницької галузі, погіршенням якості сільськогосподарських угідь, концентрацією сільськогосподарського виробництва та монополізацією ринку агропродовольчої продукції. Перелічені вади функціонування агрохолдингів негативно позначаються на фінансово-економічному положенні малих та середніх підприємств, життєвому рівні сільського населення, стані соціальної сфери села.

На наш погляд, подальший розвиток галузі за умов збереження в ній монопольної ролі агрохолдингів, може призвести до певних загроз, пов'язаних з забезпеченням продовольчої безпеки країни.

У зв'язку з цим обґрунтовано шляхи та напрями використання потенціалу агрохолдингів для цілей інклюзивного розвитку.

До актуальних напрямів використання потенціалу агрохолдингів віднесено такі, що лежать у площині земельних, галузевих, економічних, соціальних, політичних відносин, технологічного оновлення агропродовольчої галузі.

Саме на подальшому вивченні невикористаних резервів та виявлених напрямів потенціалу інклюзивного розвитку агропродовольчих холдингів й мають бути сконцентровані зусилля наукової спільноти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Саблук Г.І. Формування сучасного продовольчого попиту в Україні: харчові традиції та гендерні особливості. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 289–295.
2. Гагалюк Т., Валентинов В., Єфіменко Л. Агрохолдинги та аграрна наука в Україні: проблеми співіснування. *VoxUkraine*. 6 квітня 2020. URL: <https://voxukraine.org/uk/agroholdingi-ta-agrarna-nauka-v-ukrayini-problemi-spivisnivanja/> (дата звернення: 30.11.2020).
3. В Україні стало менше агрохолдингів. Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу» 22.07.2019. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/v_ukrayini_stalo_menshe_agroholdingiv (дата звернення: 30.11.2020).
4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. Ст. 527.
5. FAO 1996. Rome Declaration of World Food Security and World Food Summit Plan of Action. URL: <http://www.fao.org/wfs/final> (дата звернення: 06.11.2020).
6. Яремчук Н.В. Продовольча безпека як стратегічний пріоритет аграрної політики та основа національної безпеки держави. *Інвестиції*. 2019. № 23. С. 70–79. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.23.70.
7. Сичевський М.П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 6–17.
8. Кириленко І.Г., Івченко В.Є., Дем'янчук В.В. Продовольча безпека України в світлі сучасних тенденцій світової економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 8. С. 5–14. DOI.org/10.32317/2221.
9. Курляк М.Д. Формування системи національної продовольчої безпеки України: монографія. Львів: Видавництво «Растр-7», 2018. 232 с.
10. Сичевський М.П. Харчова промисловість як основа продовольчої безпеки та розвитку держави: монографія. Київ: Аграрна наука, 2019. 388 с.
11. Андрійчук В.Г. Квазіхолдинги: створення і правомірність існування. *Економіка АПК*. 2015. № 11. С. 113–117.
12. Мельник К.Б. Фінансове забезпечення функціонування агрохолдингів в сучасних умовах. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2013. Вип. 181 (5). С. 57–66.
13. Недільська Л.В. Капіталізація сільського господарства України через призму капіталізації вітчизняних агрохолдингів. *Фінансові інструменти регіонального розвитку: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (20 листопада 2018 р.). Житомир, 2018. С. 56–59.

14. Завальнюк К.С. Особливості розвитку та функціонування агрохолдингів в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2017. Вип. 1 (123). С. 56–59.

15. Бородіна О.М., Прокопа І.В. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. Економіка прогнозування. 2019. № 1. С. 70–85. DOI.org/10.15407/eip2019.01.070.

16. Залізко В.Д. Вплив агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій. Економіка України. 2013. № 6. С. 71–78.

17. Carroll A. B. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business Horizons*. 1991. No 34 (4). P. 39–48. DOI: 10.1016/0007-6813(91)90005-G.

18. Лупенко Ю.О., Кропивко М.Ф. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності. Економіка АПК. 2013. № 7. С. 5–21.

19. Карпишин Ю.А., Сус Л.В. Стратегія державного регулювання соціальної відповідальності агрохолдингів. Облік і фінанси. 2017. № 4 (78). С. 162–170.

20. Коваленко О.В. Інклюзивні інновації в трансформовано-монополізованій продовольчій системі України. Продовольчі ресурси. 2019. Вип. № 12. С. 210–228. DOI.org/10.31073/foodresources2019-12-22.

21. Ведення аграрного бізнесу в Україні. Асоціація – Український клуб аграрного бізнесу. Київ: УКАБ, 2015. 82 с.

22. Кирилов Ю.Є. Роль та місце агрохолдингів в подальшому розвитку аграрного сектору економіки України. Таврійський науковий вісник. Економічні науки. 2014. № 87. С. 237–247.

23. Карпишин Ю.А. Державне регулювання діяльності агрохолдингів в Україні: дис. ...канд. екон. наук: 08.00.03 / Житомирський національний агроекологічний університет. Житомир, 2020. 238 с.

24. Шмигаль прогнозує, що відкриття ринку землі принесе 85 млрд доларів додаткового ВВП. «Дзеркало тижня. Україна». Економіка. 6 листопада 2020 URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/shmihal-prohnozuye-shchovidkrittja-rinku-zemli-prinese-85-mlrd-dodatkovoho-vvp.html> (дата звернення: 06.11.2020).

25. В очікуванні ринку. Кому належить українська земля. Реанімаційний Пакет Реформ. 13.09.2019. URL: <https://tpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrains-ka-zemlia/> (дата звернення: 06.11.2020).

REFERENCES

1. Sabluk, H.I. (2020). Formuvannia suchasnoho prodovolchoho popytu v Ukraini: kharchovi tradytsii ta henderni osoblyvosti. [Formation of modern food demand in Ukraine: food traditions and gender features]. *Prodovolchi resursy*. No 14, pp. 289–295.

2. Gagajuk T., Valentynov, V., Jefimenko, L. (2020). Ahrokhodynny ta aharna nauka v Ukraini: problemy spivisnuvannia. [Agricultural holdings and agricultural science in Ukraine: problems of coexistence]. *VoxUkraine*. 6 kvitnja 2020. Available at: <https://voxukraine.org/uk/agroholdingi-ta-aharna-nauka-v-ukrayini-problemi-spivisnuvannia/>.

3. V Ukraini stalo menshe ahrokhodyniv. [There are fewer agricultural holdings in Ukraine]. *Asociacija «Ukrain's'kyj klub agrarnogo biznesu»* 22.07.2019. Available

at: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/v_ukraini_stalo_menshe_agrokhodyniv.

4. Pro derzhavnu pidtrymku sil's'kogo gospodarstva Ukrainy: Zakon Ukrainy [On state support of agriculture of Ukraine: Law of Ukraine] vid 24.06.2004 r. № 1877-IV. *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy*. 2004. № 49. St. 527.

5. FAO 1996. Rome Declaration of World Food Security and World Food Summit Plan of Action. Available at: <http://www.fao.org/wfs/final> (data zvernennja: 06.11.2020).

6. Jaremchuk, N.V. (2019). Prodovol'cha bezpeka jak strategichnyj priorytet agrarnoi' polityky ta osnova nacional'noi' bezpeky derzhavy. *Investycii*. [Food security as a strategic priority of agricultural policy and the basis of national security]. *Investments*. No 23, pp. 70–79. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.23.70.

7. Sychevs'kyj, M.P. (2019). Global'na prodovol'cha bezpeka ta misce Ukrainy v ii' dosjagnenni. [Global food security and Ukraine's place in achieving it. Economics of agro-industrial complex]. *Ekonomika APK*. No 1, pp. 6–17.

8. Kyrylenko, I.G., Ivchenko, V.Je., Dem'janjuk, V.V. (2017). Prodovol'cha bezpeka Ukrainy v svitli suchasnyh tendencij svitovoi' ekonomiky. *Ekonomika APK*. [Ukraine's food security in the light of current trends in the world economy. Economics of agro-industrial complex]. No 8, pp. 5–14. DOI.org/10.32317/2221.

9. Kurljak, M.D. (2018). Formuvannja systemy nacional'noi' prodovol'choi' bezpeky Ukrainy: monografija. [Formation of the system of national food security of Ukraine: monograph]. L'viv: Vydavnytstvo «Rastr-7». 232 p.

10. Sychevs'kyj, M.P. (2019). Harchova promyslovist' jak osnova prodovol'choi' bezpeky ta rozvytku derzhavy: monografija. [Food industry as a basis of food security and development of the state: monograph]. Kyi'v: Agrarna nauka. 388 p.

11. Andrijchuk, V.G. (2015). Kvaziholdyngy: stvorennja i pravomirnist' isnuvannja. *Ekonomika APK*. [Quasi-holdings: creation and legitimacy of existence. Economics of agro-industrial complex]. No 11, pp. 113–117.

12. Mel'nyk, K.B. (2013). Finansove zabezpechennja funkcionuvannja ahroholdyngiv v suchasnyh umovah. *Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrainy*. Serija Ekonomika, agrarnyj menezhment, biznes. [Financial support for the functioning of agricultural holdings in modern conditions. Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series Economics, agricultural management, business]. Iss. 181(5), pp. 57–66.

13. Nedi's'ka, L.V. (2018). Kapitalizacija sil's'kogo gospodarstva Ukrainy cherez pryzmu kapitalizacii' vitchyznjanyh ahroholdyngiv. *Finansovi instrumenty regional'nogo rozvytku: materialy IV Vseukrain's'koi' naukovo-praktychnoi' internet-konferencii'* [Capitalization of agriculture in Ukraine through the prism of capitalization of domestic agricultural holdings. Financial instruments of regional development: materials of the IV All-Ukrainian scientific-practical Internet conference]. (20 lystopada 2018 r.). Zhytomyr, pp. 56–59.

14. Zaval'njuk, K.S. (2017). Osoblyvosti rozvytku ta funkcionuvannja ahroholdyngiv v Ukraini. *Social'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. [Features of development and functioning of agricultural holdings in Ukraine. Socio-economic problems of the modern period of Ukraine]. Iss. 1(123), pp. 56–59.

15. Borodina, O.M., Prokopa, I.V. (2019). Inkluzivnyj sil'skij rozvytok: naukovyj diskurs. Ekonomika prognozuvannya. [Inclusive rural development: scientific discourse. Economics of forecasting]. No 1, pp. 70–85. DOI.org/10.15407/eip2019.01.070.

16. Zaluzko, V.D. (2013). Vplyv agroholdyngizacij sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv na social'no-ekonomichnyj rozvytok sil'skij terytoryj. Ekonomika Ukrainy. [The impact of agricultural holdings of agricultural enterprises on the socio-economic development of rural areas. Ukraine economy]. No 6, pp. 71–78.

17. Carroll, A.B. (1991). The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. Business Horizons. No 34(4), pp. 39–48. DOI: 10.1016/0007-6813(91)90005-G.

18. Lupenko, Ju.O., Kropyvko, M.F. (2013). Agroholdyngy v Ukraini ta posylenja social'noi sprijamovanosti i h dijal'nosti. Ekonomika APK. [Agroholdings in Ukraine and strengthening the social orientation of their activities. Economics of agro-industrial complex]. No 7, pp. 5–21.

19. Karpys'hyn, Ju.A., Sus, L.V. (2017). Strategija derzhavnogo reguljuvannya social'noi vidpovidal'nosti agroholdyngiv. Oblik i finansy. [Strategy of state regulation of social responsibility of agricultural holdings. Accounting and finance]. No 4 (78), pp. 162–170.

20. Kovalenko, O.V. (2019). Inkluzivni innovacii v transformovano-monopolizovanij prodovol'chij systemi Ukrainy. Prodovol'chi resursy. [Inclusive innovations in the transformed-monopolized food system of Ukraine. Food resources]. Iss. 12, pp. 210–228. DOI.org/10.31073/foodresources2019-12-22.

21. Vedenye agrarnogo byznesa v Ukrainy. Assocjacyja – Ukrayns'kyj klub agrarnogo byznesa. [Conducting agrarian business in Ukraine. Association - Ukrainian Club of Agrarian Business]. Kyi'v: UKAB, 2015. 82 s.

22. Kyrylov, Ju.Je. (2014). Rol' ta misce agroholdyngiv v podal'shomu rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky Ukrainy. Tavrijs'kyj naukovyj visnyk. Ekonomichni nauky. [The role and place of agricultural holdings in the further development of the agricultural sector of the Ukrainian economy. Taurian Scientific Bulletin]. No 87, pp. 237–247.

23. Karpys'hyn, Ju.A. (2020). Derzhavne reguljuvannya dijal'nosti agroholdyngiv v Ukraini: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.03 / Zhytomyr's'kyj nacional'nyj agroekologichnyj universytet. [State regulation of agricultural holdings in Ukraine: dis. ... cand. econ. Sciences: 08.00.03 / Zhytomyr National Agroecological University]. Zhytomyr. 238 p.

24. Shmygal' prognozuje, shho vidkryttja rynku zemli prynese 85 mlrd dolariv dodatkovogo VVP. [Shmygal predicts that the opening of the land market will bring \$ 85 billion in additional GDP]. «Dzerkalo tyzhnja. Ukraina». Ekonomika. 6 lystopada 2020 Available at: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/shmihal-prohnozuje-shcho-vidkryttja-rynku-zemli-prynese-85-mlrd-dodatkovoho-vvp.html> (data zvernennja: 06.11.2020).

25. V ochikuvanni rynku. Komu nalezhyt' ukrai'ns'ka zemlja. Reanimacijnyj Paket Reform. [In anticipation of the market. Who owns the Ukrainian land. Resuscitation Reform Package]. 13.09.2019. Available at: <https://tpr.org.ua/news/v-ochikuvanni-rynku-komu-nalezhyt-ukrains-ka-zemlja/> (data zvernennja: 06.11.2020).

Инклюзивное развитие агрохолдингов в системе продовольственной безопасности Украины

Павлов А.И., Дидух С.М., Барвиненко В.Д.

Целью статьи является определение роли и места отечественных агрохолдингов в системе продовольственной безопасности страны как ключевого ее субъекта, раскрытие потенциала инклюзивного развития этих вертикально-интегрированных формирований в условиях децентрализации власти и управления. Для ее достижения были использованы системный и синергетический подходы, общенаучные и специальные методы исследования. Основные научные положения, выводы и рекомендации проведенного исследования основываются на научных достижениях зарубежных и отечественных экономистов, статистических данных, материалах из сети Интернет, авторских наблюдениях за социально-экономическими процессами, происходящими в агропродовольственной отрасли.

Дано определение понятийного конструкта «система продовольственной безопасности», что позволило комплексно оценить вклад агрохолдингов в обеспечение продовольственной безопасности Украины.

Представлено расширенную характеристику субъектов продовольственной безопасности, уровней, измерений и критериальных параметров продовольственной безопасности.

Позиционирование агрохолдингов в системе продовольственной безопасности, как основных производителей и поставщиков пищевой продукции, сопровождается критическим анализом их практики хозяйствования, которая имеет негативные последствия для дальнейшего развития агропродовольственной отрасли.

Для привлечения агрохолдингов не только для выполнения ими традиционной социально-экономической функции по обеспечению продовольственной безопасности, обосновано положение относительно их активного участия в формировании социально-пространственной среды инклюзивного благосостояния. Для выполнения такой миссии агрохолдинги располагают достаточным потенциалом, который целесообразно использовать в инклюзивных целях. Этому способствует распространение в корпоративной среде принципов социальной ответственности и социального партнерства.

Практическое значение результатов исследования заключается в том, что они могут быть использованы субъектами хозяйствования для достижения целей инклюзивного развития.

Определенные в статье направления по использованию потенциала инклюзивного развития агрохолдингов и способы их внедрения в социальную практику является основой для проведения дальнейших исследований по данной проблематике.

Ключевые слова: агропродовольственная продукция, агрохолдинги, децентрализация власти и управления, объединенные территориальные общины, инклюзивное развитие, потенциал инклюзивного развития агрохолдингов, система продовольственной безопасности, социальная ответственность агрохолдингов, субъекты продовольственной безопасности.

Inclusive development of agroholdings in the food security system of Ukraine**Pavlov O., Didukh S., Barvinenko V.**

The purpose of the article is to determine the role and place of domestic agricultural holdings in the food security system of the country as its subject, to reveal the potential for inclusive development of these integrated formations in the context of decentralization and management. To achieve it, systematic and synergetic approaches, general scientific and special research methods were used. The main scientific provisions, conclusions and recommendations of the study are based on scientific achievements of foreign and domestic economists, statistics, materials from the Internet, the author's observations of socio-economic processes occurring in the agri-food industry.

The study defines the conceptual construct of "food security system", which made it possible to comprehensively assess the contribution of agricultural holdings in ensuring food security of Ukraine.

An extended description of food safety actors, levels, dimensions and parameters of food safety is given.

The positioning of agroholdings in the food security system as the main producers and suppliers of food products is accompanied by a critical analysis of their management

practices, which has negative consequences for the further development of the agri-food industry.

In order to involve agroholdings not only in the performance of their traditional socio-economic function to ensure food security, the provisions regarding their active participation in the formation of the socio-spatial environment of inclusive welfare are substantiated. To fulfill such a mission, agricultural holdings have sufficient potential, which should be used on an inclusive basis. This is facilitated by the spread of the principles of social responsibility and social partnership in the corporate environment.

The practical significance of the results of the study is that they can be used by businesses to achieve inclusive development goals.

The directions defined in the article concerning the use of the potential of inclusive development of agricultural holdings and the ways of their implementation in social practice are the basis for further research on this issue.

Key words: agro-food products, agroholdings, decentralization of power and management, united territorial communities, inclusive development, potential of inclusive development of agro-holdings, food security system, social responsibility of agro-holdings, food security entities.

Copyright: Павлов О.І., Дідух С.М., Барвіненко В.Д. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Павлов О.І.

ID: <https://orcid.org/0000-0001-6431-5210>

Дідух С.М.

ID: <https://orcid.org/0000-0003-1534-0975>

Барвіненко В.Д.

ID: <https://orcid.org/0000-0001-9471-1134>